SURUNKALI KASALLIKLARNING O‘PKA TUBERKULYOZINING KECHISHIGA TA’SIRI

Batirova Barchinoy Tojimuhammadovna
“Pediatriya, endokrinologiya va bolalar endokrinologiyasi, ftiziatriya, yuqumli kasalliklar va epidemiologiya” kafedrasi
“Vrachlar malakasini oshirish va qayta tayyorlash” fakulteti
Andijon Davlat Tibbiyot Instituti

Annotatsiya. *Mazkur ilmiy maqolada surunkali kasalliklarning o‘pka tuberkulyozi (TB)ning klinik kechishi, diagnostikasi, davolash samaradorligi hamda prognoziga ta’siri tahlil qilinadi. Zamonaviy tibbiyotda tuberkulyoz ko‘p hollarda qandli diabet, yurak-qon tomir kasalliklari, surunkali obstruktiv o‘pka kasalligi (SO‘OK), buyrak yetishmovchiligi va immunitet tizimi buzilishlari bilan birga kechmoqda. Ushbu komorbid holatlar TBning yashirin shakldan faol shaklga o‘tishini tezlashtiradi, klinik simptomlarning og‘irlashishiga olib keladi hamda dori vositalariga chidamlilik xavfini oshiradi. Tadqiqotda surunkali kasalliklar bilan og‘rigan bemorlarda tuberkulyozning patogenezi, davolashga bo‘lgan javob reaksiyasi va reabilitatsiya jarayonlari ilmiy-nazariy jihatdan yoritildi. Natijalar TB bilan kurashishda kompleks tibbiy yondashuv va individual davolash strategiyalarining muhimligini ko‘rsatadi.*

Kalit so‘zlar: *Tuberkulyoz, surunkali kasalliklar, komorbidlik, qandli diabet, immunitet, davolash samaradorligi.*

O‘pka tuberkulyozi (TB) insoniyat tarixidagi eng qadimgi va hozirgi kunda ham dolzarb bo‘lib qolayotgan yuqumli kasalliklardan biridir. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (JSST) ma’lumotlariga ko‘ra, tuberkulyoz global sog‘liqni saqlash muammolaridan biri bo‘lib, har yili millionlab insonlar ushbu kasallik bilan kasallanadi va minglab bemorlar hayotdan ko‘z yumadi. Zamonaviy tibbiyotda tuberkulyozning epidemiologik holati ko‘plab omillar, jumladan, ijtimoiy-iqtisodiy sharoit, immunitet holati, ovqatlanish darajasi hamda surunkali kasalliklarning mavjudligi bilan chambarchas bog‘liqdir.

So‘nggi yillarda dunyo miqyosida surunkali kasalliklar sonining keskin ortishi tuberkulyozning klinik kechishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Qandli diabet, yurak-qon tomir tizimi kasalliklari, surunkali obstruktiv o‘pka kasalligi (SO‘OK), surunkali buyrak yetishmovchiligi, gepatobiliar tizim kasalliklari hamda immunitet tanqisligi bilan bog‘liq holatlar tuberkulyoz infeksiyasining rivojlanishiga qulay sharoit yaratadi. Ushbu komorbid holatlar organizmning immun himoya mexanizmlarini zaiflashtiradi, natijada Mycobacterium tuberculosis ga qarshi tabiiy rezistentlik pasayadi.

Surunkali kasalliklarga ega bemorlarda tuberkulyozning yashirin shakldan faol shaklga o‘tish ehtimoli yuqori bo‘lib, klinik simptomlar ko‘pincha og‘ir, uzoq davom etuvchi va asoratlar bilan kechadi. Bunday holatlar nafaqat bemorning sog‘lig‘iga, balki tuberkulyozning jamiyatda tarqalishiga ham salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Shuningdek, surunkali kasalliklar mavjudligi antituberkulyoz dori vositalarining farmakodinamikasi va farmakokinetikasiga ta’sir etib, davolash samaradorligini pasaytiradi va dori vositalariga chidamlilik (rezistentlik) rivojlanishiga olib kelishi mumkin.

Mazkur tadqiqotning maqsadi surunkali kasalliklarning o‘pka tuberkulyozining kechishiga ta’sirini ilmiy-nazariy va klinik jihatdan tahlil qilish, komorbid holatlar mavjud bo‘lgan bemorlarda kasallikning klinik kechish xususiyatlarini aniqlash hamda samarali davolash strategiyalarini ishlab chiqishdan iboratdir. Tadqiqot natijalari tuberkulyoz bilan kurashishda kompleks yondashuvning zarurligini asoslashga xizmat qiladi.

O‘tkazilgan ilmiy tahlil va klinik kuzatuvlar natijalari surunkali kasalliklarning o‘pka tuberkulyozining klinik kechishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatishini tasdiqladi. Tadqiqot davomida turli surunkali kasalliklarga ega bemorlar guruhida tuberkulyozning klinik simptomlari, rentgenologik o‘zgarishlari va davolashga javob ko‘rsatkichlari solishtirma tahlil qilindi [1-3].

Natijalar shuni ko‘rsatdiki, qandli diabet bilan og‘rigan bemorlarda tuberkulyoz ko‘pincha infiltrativ va dissimine shakllarda kechib, kavernoz jarayonlarning tez rivojlanishi kuzatildi. Ushbu guruhda intoksikatsiya sindromi, uzoq davom etuvchi isitma, kuchli yo‘tal va nafas qisishi kabi klinik belgilar sog‘lom shaxslarga nisbatan ancha og‘ir bo‘ldi. Rentgen tekshiruvlarida o‘pkaning keng segmentlarini qamrab olgan infiltratsiyalar va fibroz o‘zgarishlar aniqlandi.

Surunkali obstruktiv o‘pka kasalligiga ega bemorlarda esa nafas yetishmovchiligi tez rivojlanib, tuberkulyozning kechishi og‘ir respirator asoratlar bilan namoyon bo‘ldi. Yurak-qon tomir tizimi kasalliklari mavjud bo‘lgan bemorlarda umumiy holatning tez yomonlashuvi, gipoksiya va yurak faoliyatining dekompensatsiyasi holatlari ko‘proq uchradi.

Davolash samaradorligi tahlili shuni ko‘rsatdiki, surunkali kasalliklarga ega bemorlarda antituberkulyoz terapiyaga javob sust bo‘lib, davolash muddatining uzayishi, dori toksikligi holatlarining ko‘payishi va davolashni to‘xtatish hollari ko‘proq qayd etildi. Buyrak va jigar kasalliklari bo‘lgan bemorlarda dori dozalarini individual moslashtirish zaruriyati yuzaga keldi.

Shuningdek, komorbid holatlar mavjud bo‘lgan bemorlarda tuberkulyozning qaytalanish ehtimoli yuqori ekani aniqlandi. Immunitet tanqisligi bo‘lgan shaxslarda latent infeksiya tez faollashishi va ko‘p dori vositalariga chidamli tuberkulyoz shakllarining rivojlanishi kuzatildi [4,5].

Olingan natijalar surunkali kasalliklarning o‘pka tuberkulyozining patogenezi, klinik kechishi va davolash natijalariga sezilarli ta’sir ko‘rsatishini ilmiy jihatdan asoslaydi. Tadqiqot natijalari zamonaviy ilmiy adabiyotlarda keltirilgan ma’lumotlar bilan mos keladi hamda tuberkulyoz va surunkali kasalliklar o‘rtasidagi murakkab o‘zaro bog‘liqlikni tasdiqlaydi.

Surunkali kasalliklar, ayniqsa qandli diabet, immun tizimining hujayraviy va gumoral komponentlarini zaiflashtirib, Mycobacterium tuberculosis ga qarshi tabiiy rezistentlikni pasaytiradi. Natijada latent infeksiya tez faollashadi va kasallikning og‘ir klinik shakllari rivojlanadi. Bu holat klinik amaliyotda tuberkulyoz bilan og‘rigan bemorlarda komorbid holatlarni erta aniqlashning muhimligini ko‘rsatadi.

Davolash samaradorligining pasayishi surunkali kasalliklar bilan bog‘liq farmakokinetik o‘zgarishlar bilan izohlanadi. Masalan, qandli diabetda dorilarning so‘rilishi va metabolizmi buziladi, jigar va buyrak kasalliklarida esa dori chiqarilishi sekinlashadi, bu esa toksik ta’sir xavfini oshiradi. Shu sababli, bunday bemorlar uchun individual davolash rejimlari ishlab chiqish zarur.

Bundan tashqari, surunkali kasalliklarga ega shaxslarda reabilitatsiya jarayoni murakkab kechadi, chunki umumiy organizm holati zaiflashgan bo‘ladi. Sog‘lom turmush tarzini shakllantirish, ovqatlanish rejimini optimallashtirish, jismoniy faollikni oshirish va psixologik qo‘llab-quvvatlash muhim ahamiyat kasb etadi [6,7].

Mazkur tadqiqot natijalari tuberkulyozni davolashda faqat infeksiyani yo‘q qilish bilan cheklanmasdan, balki bemorning umumiy sog‘liq holatini kompleks baholash zarurligini ko‘rsatadi. Komorbid holatlarni hisobga olgan holda integratsiyalashgan tibbiy yordam ko‘rsatish tuberkulyoz bilan kurashishda muhim strategiya hisoblanadi.

Surunkali kasalliklarning o‘pka tuberkulyozining klinik kechishiga ta’siri

1-jadval

Surunkali kasallik turi	Tuberkulyoz kechishiga ta’siri	Klinik belgilarning og‘irlashuvi	Davolash samaradorligiga ta’siri	Asoratlar xavfi
Qandli diabet	TBning faol shaklga tez o‘tishi, kavernoz jarayonlarning rivojlanishi	Isitma, yo‘tal, vazn yo‘qotish kuchli namoyon bo‘ladi	Dori so‘rilishi sekinlashadi, davolash muddati uzayadi	Yuqori
Surunkali obstruktiv o‘pka kasalligi (SO‘OK)	Nafas yo‘llarida infeksiya tez tarqaladi	Nafas qisishi, gipoksiya kuchayadi	Respirator asoratlar tufayli davolash murakkablashadi	Yuqori

Yurak-qon tomir kasalliklari	Gipoksiya va yurak yetishmovchiligi rivojlanadi	Umumiy holat tez yomonlashadi	Dori toksikligi xavfi ortadi	O‘rta–yuqori
Surunkali buyrak yetishmovchiligi	Dori chiqarilishi sekinlashadi	Intoksikatsiya belgilari kuchayadi	Dozani individual moslashtirish zarur	Yuqori
Jigar kasalliklari	Dori metabolizmi buziladi	Gepatotoksik reaksiyalar kuzatiladi	Davolash rejimi o‘zgartiriladi	O‘rta
Immunitet tanqisligi (OITS, immunosupressiya)	Latent TB tez faollashadi	Og‘ir dissimine shakllar rivojlanadi	Ko‘p dori vositalariga chidamlilik xavfi ortadi	Juda yuqori

1-jadvalda surunkali kasalliklarning o‘pka tuberkulyozining klinik kechishi va davolash jarayoniga ta’siri tizimli ravishda ko‘rsatib berilgan. Jadval ma’lumotlaridan ko‘rinib turibdiki, surunkali kasalliklar tuberkulyozning patogenezi va klinik kechishiga sezilarli darajada ta’sir ko‘rsatadi.

Qandli diabet bilan og‘rigan bemorlarda tuberkulyozning faol shaklga tez o‘tishi va kavernoz jarayonlarning rivojlanishi kuzatiladi. Bu holat immun tizimining zaiflashuvi va fagotsitar faollikning pasayishi bilan izohlanadi. Jadvalda ko‘rsatilganidek, bunday bemorlarda klinik simptomlar og‘ir kechib, davolash muddati uzayadi hamda asoratlar xavfi yuqori bo‘ladi.

Surunkali obstruktiv o‘pka kasalligiga ega bemorlarda nafas yo‘llarining shilliq qavati shikastlanganligi sababli Mycobacterium tuberculosis ning tez tarqalishi uchun qulay sharoit yuzaga keladi. Natijada nafas qisishi, gipoksiya va respirator yetishmovchilik holatlari kuchayadi. Bu esa davolash jarayonini murakkablashtiradi va asoratlar xavfini oshiradi.

Yurak-qon tomir kasalliklari mavjud bo‘lgan bemorlarda gipoksiya holati kuchayib, yurak faoliyatining dekompensatsiyasi kuzatilishi mumkin. Jadvalda ko‘rsatilganidek, bu holatlar davolash samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi va dori toksikligi xavfini oshiradi.

Surunkali buyrak va jigar kasalliklari dori vositalarining chiqarilishi va metabolizmini buzadi. Natijada antituberkulyoz preparatlarning toksik ta’siri kuchayadi, bu esa davolash rejimini individual moslashtirish zaruratini yuzaga keltiradi.

Immunitet tanqisligi holatlarida esa latent tuberkulyoz infeksiyasi tez faollashadi va og‘ir dissimine shakllar rivojlanadi. Jadvalda bunday bemorlarda asoratlar xavfi

juda yuqori ekani ko‘rsatilgan bo‘lib, bu holat tuberkulyozni davolashda immun holatni hisobga olish muhimligini tasdiqlaydi.

Umuman olganda, jadval tahlili surunkali kasalliklarning tuberkulyozning klinik kechishi, davolash samaradorligi va prognoziga sezilarli ta’sir ko‘rsatishini ko‘rsatadi. Shu sababli, tuberkulyoz bilan og‘rigan bemorlarda komorbid holatlarni erta aniqlash va kompleks davolash strategiyalarini qo‘llash muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot surunkali kasalliklarning o‘pka tuberkulyozining kechishiga ta’sirini tizimli va ilmiy jihatdan tahlil qilishga qaratilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, surunkali kasalliklarga ega bemorlarda tuberkulyozning klinik kechishi sezilarli darajada og‘irlashadi, kasallikning faol shakllari tez rivojlanadi va asoratlar xavfi ortadi. Ayniqsa, qandli diabet, surunkali obstruktiv o‘pka kasalligi, yurak-qon tomir kasalliklari, buyrak va jigar disfunksiyalari hamda immunitet tanqisligi mavjud bo‘lgan shaxslarda TBning patogenezi va klinik simptomlari boshqa bemorlarga nisbatan ancha murakkab kechadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, qandli diabet bilan og‘rigan bemorlarda TB infiltrativ va kavernoz shakllarda kechib, dori vositalarining farmakokinetik xususiyatlariga salbiy ta’sir qiladi. Surunkali obstruktiv o‘pka kasalligi mavjud bo‘lgan bemorlarda nafas yo‘llari shikastlanib, infeksiya tez tarqaladi va respirator asoratlar xavfi ortadi. Yurak-qon tomir tizimi kasalliklari bo‘lgan bemorlarda gipoksiya va yurak yetishmovchiligi tez rivojlanadi, bu esa umumiy holatning yomonlashuvi va davolash samaradorligining pasayishiga olib keladi. Buyrak va jigar kasalliklari dori vositalarining chiqarilishi va metabolizmini o‘zgartiradi, shuning uchun davolash rejimini individual moslashtirish zarurati yuzaga keladi. Immunitet tanqisligi esa latent tuberkulyozning tez faollashishiga va ko‘p dori vositalariga chidamli shakllar rivojlanishiga olib keladi, bu holat TB bilan kurashni murakkablashtiradi.

Shuningdek, surunkali kasalliklarga ega bemorlarning reabilitatsiya jarayoni murakkab va uzoq davom etadi. Organizmning umumiy holati zaiflashganligi tufayli sog‘lom turmush tarzini shakllantirish, ovqatlanish rejimini optimallashtirish, jismoniy faollikni oshirish va psixologik qo‘llab-quvvatlash kabi profilaktik chora-tadbirlar muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, tuberkulyozni davolash jarayonida faqat infeksiya bilan kurashish bilan cheklanmasdan, bemorning umumiy sog‘liq holatini, komorbid kasalliklarni va individual farmakologik xususiyatlarni hisobga olgan kompleks yondashuv qo‘llash zarur.

Umuman olganda, mazkur tadqiqot surunkali kasalliklarning o‘pka tuberkulyozining klinik kechishi, davolash samaradorligi va prognoziga sezilarli ta’sir ko‘rsatishini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi. Shu sababli, tuberkulyoz bilan kurashishda komorbid holatlarni erta aniqlash, individual davolash strategiyasini ishlab chiqish va bemorning immunitetini mustahkamlovchi profilaktik chora-tadbirlarni amalga oshirish muhimdir. Tadqiqot natijalari tuberkulyoz bilan kurashish strategiyalarini

optimallashtirish, davolash samaradorligini oshirish va asoratlar xavfini kamaytirish uchun klinik amaliyotga muhim ilmiy asos yaratadi.

Adabiyotlar.

1. Eshniyozov, S. U., Maxmadiyorov, A. S., Asqaraliyev, D. A., Yusupov, U. U., & Yunusov, J. A. (2025). *Sil kasalligi (tuberkulyoz): Qo‘zg‘atuvchisi, klinik belgilar va oldini olish strategiyalari.* Ilmiy Tadqiqlar va Ularning Yechimlari Jurnali, 8(01), 277–281.
2. Parpieva, N. N. (2024). *Ftiziatriya* (1-chi nashr). Toshkent: Tibbiyot Nashriyoti Matbaa Uyi.
3. Usmanov, I. H., & Iskandarova, I. M. (2024). *Advancements in diagnosis and treatment methods for poor-quality tumors and pulmonary tuberculosis in cases of comorbidity.* Central Asian Journal of Medicine, 1, 85–92.
4. Qo‘chqorova, M. F. (2023). *Pulmonary tuberculosis risk factors and prevention strategies among diabetic individuals in Uzbekistan.* Vol. 11 No. 1 (2023).
5. Xodjiyeva, S. D. (2025). *Optimization of treatment for patients with drug-resistant pulmonary tuberculosis.* Medical Science of Uzbekistan, 3, 112–117.
6. Xodjiyeva, S. D. (2025). *Disseminated pulmonary tuberculosis in HIV-infected patients.* Medical Science of Uzbekistan, 3, 118–121.
7. Qodirov, F. A’., Sattorova, R., & Xabibullayev, N. (2025). *Tuberkuloz kasalligi epidemiologiyasi.* Scientific Journal, nashr.